

דף שבועי

בס"ד

פרשת בהעלתך, תשפ"ב, מספר 1473

תיאור המסע ותיאור החנייה

עמוס פריש

המלכות¹). אולם בדברי המפרשים הועלו גם הסברים אחרים, המבטאים גישה ביטחונית: תכונת הגבורה של בני יהודה (ראב"ע, במ' א:יט) או העובדה ששבט יהודה וכן כלל אנשי הדגל שלו הם בעלי מספר האוכלוסין הגדול ביותר (אברבנאל).

דן עומד בראש הדגל הרביעי. הבחירה בן כראש דגל, והוא "מֵאַסָּף לְכָל הַמַּחֲנֵת" (במ' י:כה), יכולה להיות מובנת לפי ההסבר הביטחוני. ריבוי אנשיו (שיטת אברבנאל) הוא עובדה ברורה, שכן דן היה השבט השני על פי מספר אנשיו (62,700, לאחר יהודה שמנה 74,600), וכך גם דגלו (157,600 לעומת 186,400). ראשונה הולכת הקבוצה הגדולה ביותר, ואחרונה – הקבוצה השנייה בגודלה². הבחירה בן מוסברת גם לשיטת ראב"ע, המייחס את תכונת הגבורה לבני שבט דן, כפי שנימק את הבחירה ביהודה בשל תכונה זו. ראב"ע מציין את העובדה ששניהם, יהודה ודן, נמשלו לגור אריה (בר' מט:ט; דב' לג:כב).

אם נחפש שיקול הקשור במעמד השבטים, הרי דן, הבן החמישי שנוולד ליעקב, הוא בכור בני השפחות. דומה ששיקול זה יכול להעניק לו את ראשות הדגל הרביעי, לאחר שלושת בעלי המעמד המיוחד שהוזכרו לעיל (ראובן, יוסף ויהודה). אמנם מסתבר, שלפי תפיסה זו מעמד המאסף אינו השני בחשיבותו אלא הרביעי.

בפרשתנו מופיע תיאור סדר המסע של שבטי ישראל (במ' י:יא-כח). תיאור זה מזכיר את תיאור חניית שבטי ישראל שהופיע בפרשת במדבר (ב:א-לד). על רקע זה נבקש לברר שתי שאלות:

- (א) מה עומד מאחורי סדרי החנייה והמסע; מדוע חולקו השבטים ל"דגלים" כפי שחולקו?
- (ב) איך משתלב תיאור המסע בהקשרו?

על שיבוץ השבטים בסדרי החנייה והמסע

האם ניתן לחשוף מה היו העקרונות לסדרי החנייה והמסע, ולשיבוץ של השבטים אלה עם אלה? בהתייחסו למפקד, המופיע בתחילת הספר לפני סדר החנייה, ראב"ע כותב (בביאורו ל-במ' א:ה): "לראובן, החל מהבכור, כטעם 'וְלֹא לְהַתְיַחֵשׁ לְבִכְרָה' (דה"א ה:א)". לכאורה ראב"ע מנמק רק נקודה אחת – פתיחת המפקד בראובן, אך ייתכן שההפניה לפסוק בדה"א ה:א נותנת תמונה רחבה יותר, לאור הנאמר בו (ובפסוק שאחריו) – הצגת שלושה שבטים בעלי מעמד מיוחד: ראובן, שהוא הבכור ללידה (וכך הוא מכונה כאשר תוצאות מפקד שבטו מובאות בראש הרשימה: "וַיְהִי בְנֵי רְאוּבֵן בְּכֹר יִשְׂרָאֵל" (במ' א:כ)); יוסף, המוגדר שם כמי שקיבל את הבכורה לאחר מעשה ראובן; ויהודה, שעליו נאמר: "גִּבֹר בְּאֶחָיו וּלְנָגִיד מִמֶּנּוּ" (דה"א ה:א).

יהודה נמנה ראשון ברשימת החנייה (במ' ב:ג), והוא עומד בראש הדגל הנוסע ראשונה (במ' י:יד); ראובן עומד בראש הדגל השני; ויוסף הוא השבט היחיד הזוכה לייצוג באמצעות שניים, בחינת בכור – אפרים (הנבחר בין שני בניו) ומנשה, כאשר אפרים עומד אף הוא בראש דגל, הדגל השלישי. הקשר זה של דברי הימים, המציג שלושה שבטים בעלי מעמד מיוחד, יכול להסביר את הבחירה בשלושת ראשי הדגלים הראשונים.

לפי ההסבר הזה, הפתיחה ביהודה נובעת ממעמדו של השבט (והשוו דברי ר' אברהם סבע: "לפי שלהם

1 ר' אברהם סבע, ספר צרור המור המבואר על התורה (עורך ראשי: הרב מ"מ פומרנץ), נהריה תשע"ח, ג, עמ' י (במ' ב:ג-ט). יסוד הדברים במדרש (במדבר רבה ב, י), ובו ניתן משקל לא פחות חשוב לשותפו לדגל, שבט יששכר, הנתפס כמייצג את התורה. ועם זאת, המאמר התוכף במדרש מתמקד ביהודה וקובע: "את מוצא בכל מקום יהודה תחלה".

2 עם זאת, ראוי לתת את הדעת לכך שבמקום אחד מצאנו שהמעמד הועדף על גודל השבט: בעוד שבראש שלושה דגלים (יהודה, אפרים ודן) ניצבים השבטים מרובי האנשים שבאותו דגל, הרי בראש הדגל הנותר מוצב ראובן, "בכר ישראל", אף שאינו בעל מספר האנשים הגדול ביותר בדגלו (לשמעון 59,300 מתפקדים לעומת 46,500 בלבד לראובן).

* עמוס פריש הוא פרופ' אמריטוס, המחלקה לתנ"ך וביה"ס ללימודי יסוד ביהדות, אוניברסיטת בר-אילן.

לצבאתם. משמעותה של הגדרה זו ניכרת בהשוואתה למקבילתה במפקד השני (שבפרשת פינחס), שם נוסחת הסיום אינה מזכירה כלל מילים אלה, אלא אך: "אַלֶּה פְּקוּדֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" (במ' כו:גא).

איך משתלב תיאור המסע שבפרשתנו בהקשרו? הוא מתקשר היטב אחורה וקדימה. אחורה הוא מתקשר אל שני הקטעים שלפניו, שעניינם בנהלים הקבועים של המסע והחנייה, וכן של התקיעה בחצוצרות. אל הראשון שבשניהם (במ' ט:טו-כג) הקישור הוא בעיקר בכך שתיאור המסע (הנפתח באזכור "העלות הענן") הוא המחשת הכלל האמור שם: "וּלְפִי הַעֲלוֹת הָעֲנָן מַעַל הָאֶהָל וְאַחֲרָי כֵּן יִסְעוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" (במ' ט:יז). ואל השני (במ' י:א-י) הוא נקשר לאור תפקוד החצוצרות "וּלְמַסַּע אֶת הַמַּחֲנֹת" (שם:ב), כאשר יש באתו קטע פירוט של תחילת סדרי המסע: נסיעה ראשונה של "הַמַּחֲנֹת הַחֲנִים קִדְמָה" (שם:ה), ולאחריה "הַמַּחֲנֹת הַחֲנִים תִּימְנָה" (שם:ו). לעומתם, הקטעים הבאים אחר התיאור של סדרי המסע עוסקים בעיקר באירועים חד-פעמיים הקשורים במסע: א) הצעה לחובב לשמש כמורה דרך במסע העם, והיא נפתחת בלשון "נִסְעִים אֲנַחְנוּ" (שם:כט-לב). ב) תיאור המסע הראשון, אשר נפתח בפועל "וַיִּסְעוּ" ונחתם ב"בְּנִסְעֵם מִן הַמַּחֲנֶה" (שם:לג-לד). ג) הקטע השלישי – מה היה אומר משה "בְּנִסְעַ הָאָרֶץ" (שם:לה-לו), ומה היה אומר "וּבְנַחְהָ" (שם). הוא עוסק בנוהל קבוע,⁵ והוא מופיע דווקא כאן לאור אזכור הארון במסע הראשון (שם:לג). כל ההקשר כולו עניינו אפוא מסע העם.

זמן מסע הגיע, והשגחת ה' מלווה את העם במסעיו גם באמצעות הענן וארון הברית, והיא אמורה לפלס לו דרך אף מול אויביו.

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:
<http://www1.biu.ac.il/parasha2>
 כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il
 ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע בדוא"ל.

הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן
 יש לשמור על קדושת העלון

עורך: ד"ר צבי שמעון
עורכת לשון: רחל הכהן שיף

5 השוו: "כל פעם שהיה הארון יוצא למסע של מלחמה, היה משה אומר..." (ליכט [לעיל הערה 3], עמ' 164).

על פי ארבע רוחות השמיים, שנים עשר השבטים המשתתפים בדגלים נחלקים לארבע קבוצות של שלושה שבטים כל אחת. השבטים מחוברים בראש ובראשונה לפי מוצאם: הדגל השלישי הוא על טהרת בני רחל: אפרים, מנשה ובנימין; והדגל הראשון הוא של בני לאה: יהודה, יששכר וזבולון. ראובן ושמעון, שני בני לאה הגדולים מיהודה, אינם כלולים בדגל זה, לפי שראובן זוכה לדגל משל עצמו, ושמעון נלווה אליו. כיוון שלוי אינו כלול בחלוקת הדגלים, לבני לאה יש רק חמישה מקומות, ולכן יש להשלים מקום אחד, והדבר נעשה באמצעות אחד מבני זלפה שפחתה – גד. נותרו שלושה שבטים והם: שני בניה של בלה שפחת רחל (דן ונפתלי), ואליהם מצורף הבן הנוטר מבני זלפה שפחת לאה – אשר.

האם היה גם שיקול גיאוגרפי בחלוקת השבטים (על פי נחלותיהם)? ליכט הצביע על שיקול כזה (צירוף גד לדגל ראובן; דגל דן כמייצג את הצפון, ודגל אפרים כמייצג את המרכז), אך הוא מודה בכך ש"דגל מחנה יהודה חסר משמעות גיאוגרפית",³ ויש להוסיף שראובן וגד אינם משתלבים גיאוגרפית עם שמעון.

הבחנה יפה העלה יהודה מוריאל. הוא כותב שמחנות צבא המסודרים לארבע הרוחות ערוכים כנגד האויב העלול להפתיע מכל כיוון, אולם "דגלי ישראל ערוכים כלפי פנים, כלפי המרכז... אהבת ה' מלכדת אותם".⁴ ואכן, לצד השיקולים הביטחוניים אין להתעלם ממוקמו של המשכן במרכז, כשסביב לו, מכל ארבע הרוחות, חונים משה, אהרון ובניו ומשפחות קהת, גרשון ומררי.

תיאור המסע כתיאור עצמאי והשתלבותו בהקשרו

על אף הזהות בפרטי התיאורים, התורה העדיפה להפריד בין החנייה למסע, ולא להסתפק ברשימה אחת. ההקשר של פתיחת הספר הוא **סטטי** – כך העם חונה במדבר. לעומת זאת, החל בפסוק טו של פרק ט' מופיע התיאור הדינמי; בני ישראל לא רק חונים אלא בעיקר נוסעים. הבחנה זו משתקפת יפה בנוסחות הסיום של שני הקטעים. התיאור השני מסתיים בלשון זו: "אַלֶּה מִסְעֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְצַבְאֹתָם וַיִּסְעוּ" (במ' י:כח), ולעומתו נאמר לקראת סיום התיאור הראשון: "אַלֶּה פְּקוּדֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְבֵית אֲבֹתָם, כָּל פְּקוּדֵי הַמַּחֲנֹת לְצַבְאֹתָם" (במ' ב:לב) – ניסוח המעיד על ההשתלבות של תיאור החנייה בתיאור המפקד, ובכל זאת יש בו רמיזה מובהקת לחנייה באמצעות ההגדרה "פְּקוּדֵי הַמַּחֲנֹת".

3 י' ליכט, פירוש על ספר במדבר, א, ירושלים תשמ"ה, עמ' 7.

4 י' מוריאל, עיונים במקרא², תל אביב תש"ן, ב, עמ' 34.